

Дерев'янка С. П. Проблемні питання експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди. *Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 03.06.2022). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. С. 41 – 45.

Світлана Петрівна Дерев'янка

кандидат психологічних наук, доцент,

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка,

м. Чернігів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2946-1444>;

e-mail: svetl7788@ukr.net

Svetlana Derevyanko

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ОСОБИСТОСТІ
ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ**

**PROBLEMATIC ISSUES OF EXPERTISE OF THE PERSONALITY
OF THE VICTIM IN DETERMINATION
OF MORAL HARM**

Анотація. У запропонованих матеріалах розглядаються методологічні та методичні проблемні питання експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди.

Ключові слова: методологічні проблеми, моральна шкода, експертиза особистості.

Abstract. In the offered materials methodological and diagnostic problematic questions of expertise of the personality of the victim at establishment of moral harm are considered.

Keywords: methodological problems, moral harm, expertise of the personality.

Сьогодні стрімко зростає кількість громадян, які звертаються до суду з позовом щодо отримання компенсації за нанесену моральну шкоду з боку інших осіб. У зв'язку з цим актуалізується проблема проведення психологічної експертизи особистості потерпілого, проте для нашої країни це достатньо нова практика, яка ще не повністю регламентована і, до того ж, не має чітких відповідей на питання методологічного й методичного спектру.

Методологічні аспекти зазначеної проблематики пов'язані з наступними наріжними питаннями: по-перше, на сьогодні відсутньою є єдина думка стосовно змісту поняття «моральна шкода»; по-друге, недостатньо визначеним є правовий статус судового експерта-психолога [6; 10].

Умовно можна виділити два основних підходи щодо сутності поняття «моральна шкода». Перший підхід (позначимо його як «особистісний») презентує моральну шкоду як завдані моральні страждання внаслідок психотравмуючого впливу [2]; душевні страждання, викликані протиправною поведінкою проти громадянина та його близьких [3, с. 168]; моральні або фізичні страждання, спричинені діями (або бездіяльністю) інших осіб щодо заподіяння шкоди нематеріальному благополуччю громадянина [4, с. 59], [9, с. 63]; приниження честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральні переживання у зв'язку з ушкодженням здоров'я [11, с. 140].

Другий підхід (умовна назва – «суб'єктний») розкриває зміст моральної шкоди як наявності моральних страждань, що спричиняють негативні зміни психічної діяльності особи, утруднюють її подальшу адаптацію (оскільки має місце нестача психічних ресурсів) [10, с. 223]; як вияву психофізичних втрат немайнового характеру, що виникли внаслідок душевних, психічних, фізичних

страждань й унеможливають продовження активного суспільного життя; порушують спілкування з оточуючими людьми [1, с. 15].

Як бачимо, за смислом наведені визначення є досить близькими один до одного, проте єдиного категоріального поля немає. Моральна шкода одночасно є моральним стражданням, душевним болем, приниженням гідності, а також психофізичною втратою.

Правовий статус судового експерта-психолога на сьогодні також є недостатньо конкретизованим. Більшість вчених вважає, що компетентність психолога при експертизі щодо заподіяння моральної шкоди особі полягає у встановленні факту негативних індивідуально-психологічних змін в її особистості [4; 10]. При цьому думки дослідників різняться з приводу правомірності використання експертом-психологом відповідних психодіагностичних засобів. І це спричиняє наступну групу проблематичних питань (методичного характеру), пов'язаних з проведенням експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди.

Методичні аспекти констатованої вище проблеми полягають у відсутності чітко визначеного переліку психодіагностичних засобів, які б мали використовуватися психологом-експертом під час проведення експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди, а також у невизначеності алгоритму експертної діагностики моральної шкоди [2; 3; 7].

У своїй роботі психолог-експерт може застосовувати як основні методи психології (бесіду, спостереження, експеримент), так і спеціальні методики, занесені до Державного реєстру методик проведення експертиз в Україні. Наразі у зазначеному Реєстрі досить велика кількість методик вилучена з обігу їх використання, в якості рекомендованих щодо експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди наводяться два основних методичних засоби – методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (методика розроблена у 2017 р. Харківським НДІСЕ Міністерства юстиції України) і методика судово-психологічної експертизи емоційних станів стресу

та фрустрації (запропонована у 2019 р. Полтавським відділенням Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. Бокаріуса») [5]. Поряд із тим, при їх реалізації також виявляються певні труднощі методичного характеру [8].

Досить ґрунтовною теоретико-методологічною базою характеризується розробка української дослідниці Коробіциної М. Б. – методика ПАК (методика психологічної експертизи особистості потерпілого при встановленні величини моральної шкоди) [3], проте цей психодіагностичний засіб не занесено до Реєстру рекомендованих методик.

Сімакова-Єфремян Е. Б. відзначає, що труднощі у розробці методичних засобів щодо проведення судово-психологічної експертизи можуть бути пов'язані зі складнощами у дотримуванні правил щодо внесення конкретних психодіагностичних засобів до Державного реєстру методик проведення експертиз в Україні (оскільки при цьому необхідно враховувати відповідні вимоги до структурних компонентів методики, до чіткості критеріїв експертної оцінки) [7].

Отже, щодо експертизи особистості потерпілого при встановленні моральної шкоди можна констатувати наявність проблемних питань методологічного та методичного спектру, які наразі вимагають свого розв'язання.

Перелік джерел посилання

1. Васильєв В. Окремі питання визначення поняття моральної (немайнової) шкоди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 32. С. 10 – 15.

2. Гордієнко К. О. Проблема психодіагностики моральної шкоди. *Популізм та політика постправди: виклики та перспективи*: зб. мат-лів VIII Національного конвенту Міжнар. асоціації студентів політичної науки (Острог, 3-4.05.2018). Острог, 2018. С. 51 – 54.

3. Коробицына М. Б. Методика психологической экспертизы личности потерпевшего при установлении величины полученного морального ущерба: базовая схема авторской методики. *Правова держава*. 2011. № 11. С. 168 – 176.

4. Полянская В. А. Психологический компонент морального вреда как предмет судебно-психологической экспертизы. *Сибирский юридический вестник*. Вопросы криминалистики и судебных экспертиз. 2007. № 1. С. 59 – 62.

5. Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://rmpse.minjust.gov.ua>

6. Рычкова Н. Ю., Лисняк М. А. Экспертная оценка морального вреда. *Вестник Сибирского юридического института*. 2012. № 1. С. 197 – 201.

7. Сімакова-Єфремян Е. Б. Проблеми формування структури методик комплексного судово-експертного дослідження. *Ароцкерівські читання: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю від дня народж. видат. вченого-криміналіста, д-ра юрид. наук, проф. Л. Ю. Ароцкера*. Харків: Право, 2017. С. 48 – 49.

8. Стрельнікова Л. В. Методика 14.1.75. [Електронний ресурс.] Режим доступу: https://protocol.ua/ua/metodika_14_1_75_abo_plodi_otruynogo_dereva/

9. Угрозы безопасности личности: экспертная оценка и психологические аспекты защиты личности (материалы круглого стола). *Человек, сообщество, управление*. 2011. № 4. С. 48 – 73.

10. Халявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю. Правовий статус судового експерта-психолога у справах про відшкодування моральної шкоди. *Наукові перспективи*. 2021. № 11. С. 218 – 230.

11. Ходанович О. В. Проблеми й перспективні напрями розвитку судово-психологічної експертизи «моральної шкоди». *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. №. 3. С. 139 – 148.